

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fredensborg, H.C.Andersen og August Bournonville

af Bent Skov Larsen

Årsskrift 2005

for Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forening

Fredensborg, H.C.Andersen og August Bournonville

Årsskrift 2005

Indhold

H.C.Andersen	3
August Bournonville	4
Slottet og parken i første halvdel af 1800 tallet	6
Byen Fredensborg	9
H.C.Andersens første besøg i Fredensborg	12
Slottet i 1850'erne	15
Jernbanen kommer til Fredensborg	16
August Bournonville i Fredensborg	18
H.C.Andersen og August Bournonville	24
H.C.Andersen og Christian IX	27
H.C.Andersens syn på Fredensborg	32
Fredensborg 1870	33
Eventyret Vejr møllen	35
Anvendt litteratur	38
Noter	39

*Fredensborg-Humlebæk Lokal-
historiske Forening
Redaktion: Find Christensen og Bent
Skov Larsen*

*Forsiden:
Akvarel Jørgen Ole Rawert. Vejen til
Fredensborg 3. august 1843. Vejen
har H.C.Andersen kørt, da han er på
gennemrejse 1826 og igen ved sit
besøg i 1837. Rawerts billedsamling
Det kongelige Bibliotek*

*Bagsiden:
Maleren Duo Duo Zhuang oliemaleri
H.C.Andersen (1997)
Udstilles indtil 5. juni 2005 på
udstillingen "H.C.Andersen og
legetøjet" på Holbæk museum.*

*Udgivet med støtte fra Erhvervs- og
Kulturudvalget i Fredensborg-
Humlebæk Kommune*

*Grafisk produktion:
Nivås Grafiske Værksted*

H.C.Andersen

"Man skal gaae saa grueligt meget ondt igennem, saa bliver man berømt" skrev H.C.Andersen i "Mit livs Eventyr", og det var talt ud af egen erfaring.

H.C.Andersen blev født i Odense 2. april 1805. Forældrene var blevet gift året før. H.C.Andersen fortæller, at faderen til brudeseng på auktion havde købt en træforhøjning med sort klæde om. Den havde været anvendt som katafalk, da en afdød greve havde ligget på parade. *"Hvor Liget paraderede, riigt men dødt, laae Aaret efter (den 2den April), fattig, men levende, en nyfødt Poet, nemlig jeg selv, og det forekommer mig virkelig noget meget poetisk heri".*¹⁾

Faderen, der var skomager, ejede bøger, som han læste for drengen, han tog ham med i Odense teater, og disse oplevelser fik stor betydning for H.C.Andersen senere hen. I 1819, da han var 14 år, tog han afsked med fødebyen og rejste til København. Her ville han gøre karriere ved Det kongelige Teater, han prøvede både ballet, sang og skuespil, men blev kasseret. Etatsråd Jonas Collin, der var Det kongelige Teaters direktør, tog sig af H.C. Andersen og sørgede for, at han fik økonomisk støtte til skolegang først i Slagelse og senere i Helsingør. Resten af sit liv havde han fast bopæl på forskellige adresser i København.

H.C.Andersen
2. april 1805 - 4. august 1875
Odense by's museer

Ofte var H.C.Andersen på rejse i ind- og udland, og om sine indtryk skrev han journalistiske beretninger. Som få andre i sin tid var han fascineret af de tekniske fremskridt, han så på sine rejser og tog det ofte med i sine beretninger. Han skrev: "En digters Bazar", 1840, "I Sverrig", 1851 og "I Spanien", 1863.

Mest kendt er H.C.Andersen for de eventyr han skrev og fik udgivet. Ofte afprøvede han sine eventyr ved at læse op ved selskaber. Det blev til 190 eventyr og historier, hvoraf kun en lille del er almen kendt.

Også skuespil, lyrik og romaner

hørte til hans litterære produktion. Således romanerne "Improvisatoren", 1835, "Kun en spillemand", 1837 og "Lykke Per", 1870. Af sange kan nævnes "I Danmark er jeg født", "Jylland mellem tvende have" og "Hist hvor vejen slår en bugt".

Han tilbragte sin sidste tid hos

sine gode venner familien Melchior på Østerbro, og her døde han 4. august 1875. Han ligger begravet på Assistens kirkegård i København.

1) 99.4 H.Topsøe-Jensen: H.C.Andersens Levnedsbog 1805-1831

August Bournonville

"En mands historie er ikke alt det, han har udrettet, men det bemærkelsesværdige han har gjort", udtalte Bournonville med et citat af Voltaire.

August Bournonville blev født 21. august 1805 i København. Hans far Antonie Bournonville var født i Frankrig, men havde i mange år været danser ved balletten i Stockholm. Efter mordet på den svenske konge Gustav III i 1792 kom Antonie Bournonville til København, hvor han blev tilknyttet Den kongelige Ballet som danser og balletmester til 1823. Han fik herefter fribolig på Fredensborg slot til sin død i 1843.

August Bournonville optrådte første gang ved Den kongelige Ballet i 1813. Han fik en alsidig uddannelse ved balletten i Paris i 1820'erne. 1830 vendte han tilbage til København, hvor han virkede som solodanser, balletmester og koreograf til 1848. Som balletmester fortsatte han til 1877 kun afbrudt af ophold i Stockholm og Wien.

*August Bournonville
21. august 1805 - 30. november 1879
Det kongelige Biblioteks billedsamling*

Han skabte den danske ballettradition "Bournonvilleskolen", som han hentede inspiration til i Paris,

men gav den sit eget nationale præg. Gennem sit energiske arbejde formåede han at uddanne et stabilt balletkorps og højne dets anseelse i folks bevidsthed.

Som balletkomponist hentede han inspiration fra folkelivet både herhjemme og i udlandet. Det blev til i alt 50 handlingsballetter.

Blandt hans hovedværker er: Sylfiden, 1832, Napoli, 1842, Konservatoriet, 1849, Kermessen i Brügge, 1851, Et Folkesagn, 1854, Abdallah, 1855, Blomsterfesten i Genzano, 1858, Fjernt fra Danmark, 1860, Thrymskviden, 1868 og Livjægerne på Amager, 1871.

Bournonvilles balletter er stadig levende. Skiftende instruktører har i mere end 100 år med stor

eneration for den gamle mesters ideer ændret nuancer i stilen for at fastholde balletternes liv. Med nyfortolkninger af både historier og scenografi tager Den Kongelige Ballet i 2005 – med Den 3. Bournonville Festival – endnu et trin ind i fremtidens forståelse af de hovedværker, der er kompagniets identitet.

Fra 1854 til 1879 tilbragte familien Bournonville en stor del af året i deres villa Slotsgade 9 i Fredensborg. Hans tilknytning til byen var allerede kommet i den tid, faderen havde fribolig på slottet.

Han døde 30. november 1879 og ligger begravet på Asminderød kirkegård.

Fredensborg, H.C.Andersen og August Bournonville

Slottet og parken i første halvdel af 1800 tallet

I 1796 døde enkedronning Juliane Marie, der havde haft bolig på Fredensborg slot i omtrent 50 år, først som Frederik V. s anden dronning, og efter kongens død i 1766 fik hun enkesæde på slottet. Hun havde i sin første tid som enkedronning ganske stor indflydelse på landets politik. Sammen med Arveprinsen

og Ove Høegh Guldberg regerede hun landet under den "sindssyge konge" i perioden 1772-84. Som en følge heraf var der sket mange store udbygninger og forandringer i både slot og i park. Enkedronning Juliane Maries død fik stor betydning for Fredensborg. I den forløbne tid havde mange af byens indbyggere haft deres udkomme ved arbejde på eller i tilknytning til slottet. Nu var tilværelsen blevet mere usik-

Plan over Slotsparken fra 1844 af Rudolph Rothe, han skabte haven om til Den engelske Have, kun Brede Allé og alleen i yderkanten af parken er blevet stående.

Fra De kongelige slotte og haver

ker, idet slottet havde været byens eneste arbejdsplads.

Da ingen kongelige tog fast ophold på slottet i de næste mange år, førte det naturligt med sig, at der på slottet og i slotsparken ikke mere skulle bruges så megen arbejdskraft til servicering og vedligeholdelse. I 1797 blev alle kontrakter således sagt op, og personalet der arbejdede i slot og park blev betydeligt indskrænket. Slottets værelser var fortsat reserveret til de kongelige, der endnu kom her på korte besøg. I slottets øvrige bygninger blev der indrettet små lejligheder. Det krævede en del ombygning, således skulle der laves køkkener til lejlighederne, ikke til hver lejlighed, men to og to var ofte sammen om et køkken. Lejlighederne var for en stor del friboliger for tidligere ansatte på slottet. Der var den regel, at lejlighederne skulle forbeholdes dem, der havde tilknytning til hoffet. Dette udvidedes i årenes løb, så blot man kendte en, der havde været tilknyttet hoffet, kunne man også slippe ind. Ja enkelte slap ind uden overhovedet at opfylde nogen betingelse. Stud.teol. Lauritz Engeltoft besøgte slottet og slotsparken i 1798: "*Vi passerede forbi en Deel invalideformige Ex Officianter af Enkedronningens, som sadde uden for Haveporten og under Discourser om fordums drabelige Bedrifter nøde den frie Luft...*"¹⁾

I årenes løb blev beboerne meget forskellige af stand, og der opstod let ufred og drillerier imellem

dem. I en liste fra 1841 kan man se, at der boede 52 familier i de til slottet tilknyttede boliger. Således boede der i vestre ottekants 2. etage: "*Enkemadam Thræn der havde 3 værelser og et lidet tagværelse til brændsel og et spisekammer i første etage, hun koger i det store køkken. Enkemadam Steenberg har 3 værelser med et køkken og et tagkammer til brændsel, Forrige dansedirektør Bournonville har 5 værelser samt køkken og spisekammer, hertil 2 tagkamre til pulterkammer og brændsel og endelig har Enkefrue de Liljenskjold 4 værelser og køkken, samt hele loftet over værelserne. Fruen har tillige som lån af deres exellence Overhofmarshallen værelse nr. 32*".²⁾

En liste over beboerne skulle føres af slotsforvalteren, så han kom til at fungere som en slags vicevært og også var den, der skulle føre tilsyn med, at alt gik rigtigt til, og det gjorde det ikke altid. Der forekom fremleje; en havde således fremlejet til en simpel bondefamilie, det måtte man ikke, så der måtte gribes ind. En anden indrettede stolemagerværksted i sine stuer. Han fik ordre til øjeblikkeligt at flytte sit erhverv ud i byen.

Dele af slottet blev benyttet som byens forsamlingshus. I damebygningen havde enkedronningen haft et lille hofteater, det blev lejet ud til byens beboere til diletstantkomedier, ja man kom også fra Helsingør. Således var det en årlig vinterbegivenhed, at Borgerforeningens medlemmer kom herud i kane

og havde dans i "Rosen", desuden var der velgørenhedskoncerter i have-salen. Denne meget forskellige, og vel ikke altid lige skånsomme brug sammenholdt med et lille beløb til vedligeholdelse gjorde, at slottets bygninger forfaldt mere og mere.

Parken blev i samme tidsrum meget forsømt. I 1796 var parken i den fornemme franske havestil med stjernealléer og Brede allé anlagt af den franske havearkitekt H.N. Jardin i årene 1759 til 1765. Den tyske billedhugger Johannes Wiedewelt havde hugget alle skulpturerne. Nu fik det hele lov at forfalde. En del af parken "Den egentlige skov" kom i 1797 ind under forstvæsenet, medens Parterret og Den reserverte Have nærmest slottet blev under slotsgartneren. Denne ordning gav anledning til utallige stridigheder mellem forstvæsen og slotsgartner. Så selv om slotsgartneren, der fra 1799 hed Johan Ludvig Mansa, havde den bedste vilje til at vedligeholde haven, så lod det sig ikke gøre med det mandskab, der blev stillet til rådighed. Således forfaldt monumenter og statuer. Mansa havde en ide om at omskabe haven i engelsk havestil, det var mindre bekosteligt, men selv det lykkedes ikke for ham. En anonym rejsende skrev i 1807 om slotsparken: "*Øde og forladt..., her er alting dødt. Selv Nordmandsdalens figurer har følt virkningen af denne forladte tilstand. Man finder her dansere med kun en fod, og spillemænd med en*

*arm. Ukrudt og græs gror i fred på Wiedewelts mesterværker..."*³⁾ J. C. Lange skrev i 1822 i samme ånd om den ensomme og forladte slotshave "*med de mosbedækte billedstøtter og halvovergroede marmurværker, sorgvækkende minder om fordums fyrstepragt*".⁴⁾ Holger Drachmann, som oplevede Fredensborg i 1850'erne fortæller om sine barndomsindtryk i haven: "*Søjler, småtempler, statuer, altre, obelisker, overgroedes i fredelig pagt med naturen af mos og lavarter, eller af buske og ukrudt. Disse græske helte eller romerske gudinder legede da på en egen pikant måde skjul med hverandre eller med den ensomme vandrer. Snart så man et kækt hoved løfte sig bag en busk, snart var det en hvid barm, som søgte at gemme sig mellem det forræderiske løv. Det gav haven et forførende hemmelighedsfuldt liv, midt i den store, øde stilhed.*"⁵⁾ På det tidspunkt var der dog sket en del forbedringer, for medens det i Mansas tid kun var forfald, og den plan han havde for den engelske have ikke blev sat i værk på grund af pengemangel og manglende interesse, så lykkedes det for efterfølgeren Rudolf Rothe, der kom til i 1833, at få skabt Den engelske have. Han lavede et udkast til en omdannelse og havde held til at vinde hoffet for sine planer. Arbejdet blev sat i gang, dog stykvis af hensyn til økonomien. Statuerne blev restaureret. Billedhugger Bissen kom i 1840 med tre svende til Fredensborg for at reparere.

Byen Fredensborg

Fredensborg opstod omkring slottet, og alle dens huse var bygget i 1700 tallet på lejede grunde Mange af husene var beboet af folk med tilknytning til slottet. Husene blev opført mere eller mindre tilfældigt langs de oprindelige veje og hjulspor. Noget egentligt bebyggelsesmønster var her ikke tale om. Byen havde beholdt det tilfældige og selvgroede, der oprindeligt skyldtes kongernes ønske om, at karakteren af skov ikke måtte forsvinde. Kun i Slotsgade var der opført en række huse i flugt med gadens første huse, Store Kro og dens rejsestald overfor. Sammen udgjorde gadens huse opkørslen til slottet.

Efter enkedronningens død kom der stagnation. Således blev der i mellem 1800 og 1900 kun bygget 45 huse i byen, det vil sige et hus hver andet år. Ved folketællingen 1801 var her 443 indbyggere i Fredensborg.

Topografen S. Sterm skrev i 1831 om byen: *"Ved Slottet ligger en lille Flække eller Landsby af samme Navn; den tæller omtrent 500 indbyggere. Flækken der er velbygget og brolagt..."*⁶⁾ Han fortæller her efter om hvad beboerne lever af, lidt agerbrug og lidt handels- og håndværksvirksomhed, der er en mindre klædefabrik i byen. I 1831 var her blevet opført en almueskole, så der nu var skole på slottet og en skole ude i byen. Dertil 2 privat-

*Akvarel af Ole Jørgen Rawert: Udsigt over Fredensborg Langedam 1840
Rawerts billedsamling Det kongelige Bibliotek*

*Tegning af Stor Kro og rejsestald 1825 Fattig Holm.
Lokalhistorisk arkiv Fredensborg*

skoler samt en håndgerningsskole for 33 piger.

Også fattigvæsenet i byen var påvirket af hoffets fravær, idet enkedronningen havde været en skjult velgører. Hele fattigforsorgen var den gang baseret på velgørenhed. I 1821 gav admiral Winterfeldt 2000 kr. til oprettelse af et Fattighospital, og nogle år senere gav Voss, der var ansat ved Rentekammeret, sin bolig på Jagtvejen, nuværende Tinghusvej, til et fattighus, Den Winterfeldt-Vossiske stiftelse. Her blev rum til 16 lemmer, senere udvidet til 24. Det var en meget blandet skare af fattige, der kom på stiftelsen, gamle, værkbrudne, idioter og forældreløse børn. De fik tildelt lidt understøttelse, men ellers skulle de forsørge

sig selv ved tiggeri eller tilfældigt arbejde på gårdene i de omkringliggende landsbyer. I 1845 holdt man auktion på slottet over nogle møbler, der var befængt med væggelus. De blev købt af Fattighuset, og væggelusene fulgte med. At der virkelig var fattigdom fremgår også af, at der ikke var råd til at købe kister til de døde lemmer, man nøjedes med en flettet kurv.

Byens smukke beliggenhed ved Esrum sø gjorde, at mange valgte byen som opholdssted for sommeren. Den besøges også af "Endagsturister", der går ture i parken og den skovrige omegn. Turisme var blevet en ikke uvæsentlig indtægtskilde for byen. De første egentlige "Landliggere" i byen var skuespillerægteparret Michael

og Anne Cathrine Rosing. De var kommet hertil i enkedronningens dage og medvirkede ved hofkoncerter og skuespil på den lille interimistiske scene i Damebygningen. De kom her hver sommer. Først lejede de sig ind, men senere købte de hus herude. Anne Cathrine Rosing fik i sit otium fribolig i en lejlighed i Kancellihuset, her samledes hvert år på hendes fødselsdag familie og venner, der også talte

medlemmer af den kunstnerkoloni, der var ved at opstå i Fredensborg, og som blev videreudviklet i sidste halvdel af 1800 tallet, da scenekunstnere og komponister fik sommerbolig i Fredensborg.

Mange kunstnere skildrede egnen i ord og billeder. Således har Ludvig Bødtcher skrevet digtet "Fredensborg" i 1823, hvori han priser naturen omkring byen.

*Omtaage Sandserne Forstanden,
Vil Bægeret skumme over Randen-
Drag, Fredensborg! Mig til dit Bryst!
Og lad det sværmeriske Stille
I dine søde Skove sødt formilde
Det vilde i min Ungdomslyst!*

*Og nager Kummer paa mit Hjerte
Er stum og dødelig min Smerte,
Da flyer jeg atter til dit Hegn!
Gaaer atter i de grønne Sale,
Indtil at dine Nattergale
Har smeltet Skyerne til Regn*

*Ja, du skal leve i min Tanke,
Til Hjertet hører op at banke
For jordisk Fryd og jordisk Sorg!
Til Fuglen tier hist paa Qviste,
Og Træet bliver til en Kiste
Og Graven selv til Fredensborg. 7)*

Industrihistorikeren Jørgen Ole Rawert er nok ikke særlig kendt. Han rejste rundt i landet og besøgte de begyndende industrivirksomheder. Som tegner var han amatør, men han havde på sine rejser altid

skitsebogen med. Flere gange har han været i Fredensborg og skildrer i sine små akvareller slottet, parken, byen og omegnen. Hans billeder giver et godt indtryk af det som Stern skriver om Fredensborg

med ordene: "... holdes for at have den sundeste Beliggenhed i Sjælland, og vælges derfor af mange til Opholdsted om Sommeren, ligesom den ogsaa ofte besøges af Rejsende, der vil fryde sig ved de afvexlende Spadseregange og Udsigter, dens herlige skovrige Omegn frembyder, og som ikke lidet oplives ved den skønne Esrom Søe. Flækken hvis maleriske Beliggenhed..."⁸⁾

H.C.Andersens første besøg i Fredensborg

I 1822 var H.C.Andersen blevet sat i Slagelse lærde skole. Det er her han træffer sin "Plageånd" rektor Meisling. I oktober 1825 opfordrer Meisling H.C.Andersen til at flytte ind hos sig, ikke af begejstring for sin elev, men fordi han godt kunne bruge de penge, som Jonas Collin betalte for hans kost og logi. I sin dagbog skriver H.C. Andersen 27. oktober: "*Klokken 8 gik jeg op til Rektoren, var lidt mismodig, fandt alt bedre end jeg havde ventet det. Var paa Generalprøve*".⁹⁾ 1. maj året efter flyttede Meisling til Helsingør for at blive rektor ved latin-skolen her. H.C.Andersen må følge med, da Meisling ikke vil undvære pengene. Rejsen tværs gennem Sjælland skrev H.C.Andersen om i et brev til bibliotekar Rasmus Nyerup, som samme år lod det trykke uden at angive forfatteren i sit blad "Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn" under titlen "Fragment af en Rejse fra Roskilde til Helsingør"

På rejsen overnatter de i Hilerød og ser slottet, men næste morgen går turen videre mod Helsingør. "*Næppe havde Aurora åbnet sin purpurfarvede Dør, før Teen drukket var og spiist vort Brød og Smør; lysteligt gik det nu gennem den grønne Skov; hvor rig på Udsigter og Afvekslinger! Her det smukke Fredensborg som på min fart der forbi syntes at se lidt kinesisk ud; der Gurræsø og her Sundet med Tycho Brahes ø*".¹⁰⁾ Her på en hurtig gennemrejse har H.C.Andersen første gang skildret egnen omkring Fredensborg.

H.C.Andersen besøgte igen Fredensborg tirsdag d. 18. juli 1837. 17. juli var han kommet til Helsingør fra en måneds rejse til den sydlige del af Sverige op til Uppsala. Da han forlod Helsingør dagen efter, var han i selskab med enkefrue Catharina Bügel. Hun var enke efter storkøbmanden, grosserer Casper Peter Bügel, der havde tjent godt med penge i den florisante handelsperiode. Han var kollega med Constantin Brun, der i 1810 købte herregården Krogerup ved Humlebæk. En søn, hofjægmester Carl Brun, overtager i 1812 gården og blev gift med en datter af familien Bügel, Friderica.

H.C.Andersen skriver flere steder om Catharina Bügel. I et brev fortæller H.C.Andersen, at han har fået en indbydelse til at besøge den gamle grossererens enke. Han troede det var en fejltagelse: "... *da jeg ikke kjendte Konen, men jeg blev bedt igjen, maatte komme. Den*

gamle Dame havde for eet af mine Digte fattet en særdeles Godhed for mig, jeg kom, og fra den Dag har hun næsten overvældet mig med Opmærksomhed og Artighed. Hvert Øieblik indviteres jeg, hun sender mig italienske Vine, Frugt og forleden en brillant Pariser-Slaabrok, guul i Bunden og med røde Roser, Lilla Silke Belte og Krave. Jeg har maattet være en aften hos Collins i den. Skjøndt jeg har fri Comedie i Theatret indviterer Fruen mig i sin Loge i første Etage, og nu driller Fru Dreusen mig og hele Familien der og siger, at jeg skal have Fru Bügel, men det er en Kone paa 70 Aar og – hvad der er slemt, hun skal have den Underlighed at hun overvælder Folk hun kan lide, med Artigheder, men uden mindste Grund pludselig giver dem Afsked igjen, saa min maaskee staaer for Døren, før jeg veed det. Imidlertid er hun for Øieblikket næsten altfor opmærksom og nydelig mod mig.

Det er saa en lille poetisk Situation. Jeg sidder og skriver dette i den smukke Slaabrok”.¹¹⁾

I ”Mit Livs Eventyr” skriver han om hende: ”Altid maatte jeg saaledes for at leve, tænke på den dag i Morgen; ét gæstfrit Hjem endnu var på denne Tid aabnet mig af en gammel Dame, hvis ejendommelighed lettere opfattedes af enhver end hendes mange andre fortræffelige Egen-skaber. Hun fandt glæde i at læse mine Skrifter, og med moderligt sind viste hun mig sin Velvilje, det var den gamle, nu afdøde, enkefru Bügel født Adser,..”.¹²⁾

Fru Bügel hører med i hans middagsturnus i 1838: ”Mine Middage ere Mandag hos fru Bügel, hvor vi altid spise, som til stort Selskab... Torsdag igen hos Fru Bügel”.¹³⁾ I H.C.Andersens almanak 1838 findes der utallige datoer, hvor H.C. får foræringer eller er til middag hos fru Bügel, mandag d. 4. juni står der således: ” ...

Sadelhuset
opført 1757 ved
Staldgården øst
for slottet. Her
spiste
H.C.Andersen
middag med fru
Bügel ved sit
korte ophold i
Fredensborg
1837
Foto BSL

Fru Bügel bad mig ta 'en kone. Hun ville give mig 300 rigsdaler aarlig."¹⁴⁾

Hendes uberegnelige og noget excentriske væsen trættede efterhånden H.C.Andersen, og han tog sig det ikke særligt nær, da hun i 1839 sendte ham et opsigelsesbrev.

Sammen med fru Bügel tog H.C.Andersen fra Helsingør over Gurre: ...*"hvor vi gik mellem Slots Ruinerne. Bønderne hente Steen herfra og Gruus til at gjøde deres Agre med. Deilig Egn"*.¹⁵⁾ Videre går turen til Esrum, hvor de sejlede en tur på Esrum kanal. Kanalen blev anlagt mellem 1802-05 fra Esrum sø til Kattegat ved Dronningmølle. Arbejdet blev ledet af Major Diderich Adolph von der Recke. På projektet arbejdede 400 mand i 3 år, soldater og bønder fra omegnen. Formålet med kanalen var at få brænde billigt og nemt fra Grib skov til København. Løsningen var ikke helt enkel, da terrænet mellem søen og havet faldt ca. 5 m. Derfor blev der midtvejs anlagt en sliske "Væltningen", så brændet kunne omlades her. Der løb en træksti langs kanalen, og prammene med træ blev trukket af heste. Fra "Væltningen" blev træet i andre pramme trukket ud til Kattegat. Her overtog stedets fiskere så brændet og sejlede det i deres små både ud til de sejlskibe, der fragtede brændet ind til København.

Kanalen blev også et udflugtsmål. Her kom borgerne i sommermånederne for at få sig en sejltur

op til "Væltningen", det gav samtidig en ekstraintægt til pramdrageren. H.C.Andersen skriver i dagbogen ...*"(forud havde vi paa Baad, trukket af to Heste, seilet [paa] Esromkanal, ned til Stedet hvor de kørte Brænde ned i den anden Canal; en stor Bølge fulgte Baaden, og hvor Andemadet groede, saae det ud, som om vi rede paa Slangens Ryg. Bølgen snoede sig som en stor Høvlspaan i Lyset. (Spiiste Tykmælk)"*. Nu går turen videre til Fredensborg, ...*"hvor hun hyggeligt boede i det propre Smee-dehuus"*. Her spiste de middag sammen, hvorefter de går en tur i Slotsparken: ...*Figurerne i Fredensborg Have tog sig vel ud, men de var næsten alle verstümpede, Guder og Gudinder.. – Nordmandsdalen er en rund Plet, hvor, paa Terrasser, Mand og Quvinde fra hver forskjellig Egn i Norge staae. Brudgom og Brud, Bonde og Fisker. Det var som gik jeg i tusind og een nat, hvor Folkene var forstenede. Dragterne characteristiske; spadserede langs med Søen og saae over til Nødeboe. – Slottet minder noget om Tuillierne"*.¹⁶⁾

Efter kaffen kører de sammen ...*Den smukke vej til Frederiksborg...*" Efter de har set slottet, tager de afsked med hinanden, men der er sørget godt for H.C.: ...*i Hotellet har hun bestilt det bedste Værelse for mig, mit Tøi er bragt derhen. (Abel). Jeg gik nu med Forvalteren og saae de mange Portrætter, i et mørkt Taarn var stukket i en Krog Dyvekes og Struenses Por-*

trætter. Paa Væggene flere Kongers og Prindsers Maal. Mathilde og Marias Skrivning paa Ruden. – Christ IVdes Pult. Nu sidder jeg livsglad, sandselig glødende, ved den varme Punsch i den smukke Aften. O Gud du er god og kjærlig...”.¹⁷⁾

*kan være Sadelhuset, det omdannes på et tidspunkt til smedje. Catarina Bügel kan have boet her som sommergæst i 1837

Slottet i 1850erne

Forholdene omkring slottet blev

yderligere forværret med grundloven af 1849. Slottets beboere betragtede det som en menneskeret at have fribolig, så det kom som et chok for dem, da Indenrigsministeriet havde overtaget slottet, og alle fik en opsigelse med besked om, at ville de blive boende, måtte de betale husleje. Der opstod stor opstandelse, der blev sendt bønnekrift til Indenrigsministeren, men det hjalp ikke, selv om nogen havde haft fribolig i 50 år. En følge af statens overtagelse var også, at der blev givet tilladelse til megen forskellig brug af slottets lokaler. Da man skulle afholde det første rigs-

*Røde Længe ved Fredensborg slot. Her boede Frederik Paludan Müller om sommeren fra slutningen af 1840erne til sin død 1876.
Lokalhistorisk arkiv Fredensborg*

dagsvalg, fandt man at Kuppelsalen var velegnet til valglokale. Tilladelsen blev ikke givet, i stedet blev valget afholdt i Damebygningen. Valgdagen var den 4. december 1849. Valget foregik ved personligt fremmøde, og da der kom så mange vælgere, at man ikke kunne være der, rykkede valg-handlingen ud på havetrappen. De efterfølgende valg blev afholdt i Kuppelsalen. Under Koleraepidemien 1853 blev dele af slottet brugt som epidemisygehus, ligesom andre dele blev kaserne for landkadet-korpset. Det siger sig selv, at under de forhold forfaldt slottet yderligere. Frederik VII havde næppe tænkt at skulle bruge Fredensborg som residens, han havde jo Jægerspris og Frederiksborg. Han havde dog et par værelser på Fredensborg, og kom her et par gange på korte besøg. Dette ændrede sig den 17. december 1859, da brændte Frederiksborg slot, og 3 dage efter blev det besluttet, at Fredensborg igen skulle være residensby. Slottet blev restaureret, og den 14. december 1861 kunne Frederik VII tage det i brug. Han og grevinde Danner kom hertil og blev modtaget med æresport og fakkeltog og lys i alle slottets vinduer. De kongelige blev her julen over, og det første juletræ blev tændt på slottet det år. I 1862 kom kongen og grevinden her et par gange. Da fandt en stor begivenhed sted, nemlig et nordisk studentermøde i Nordmandsdalen, hvor Frederik VII var til stede. Efterfølgende blev studenterne mod-

taget af kongen og grevinden i Kuppelsalen. De kongelige faldt dog aldrig til på Fredensborg. I 1863 var de her kun på korte besøg, og 15. november døde kongen på Glücksborg slot. Herefter tog Christian IX slottet i besiddelse året efter. En lille hændelse fortæller om forholdet til grevinden. I et brev til slotsforvalteren fra overhofmarsshallen skrives der: *"Jeg anser det for givet, at De har ladet borttage de Sedler paa de forskjellige Døre, der angive hvor Grevinde Danner og hendes Damer har boet"*.¹⁸⁾ Sporene skulle udslettes.

Da det nye kongepar tog slottet i besiddelse begyndte en ny æra for Fredensborg som residensby.

Jernbanen kommer til Fredensborg

Transportforholdene fra København til Fredensborg var i første halvdel af 1800 tallet ikke særlig gode. Af og til kunne man køre med en af torvebønderne herud fra København. De havde ikke noget imod at have en passager med hjem, det kunne altid give en lille ekstraskilling. Anderledes stillede det sig, når man skulle hjem igen, da kørte bønderne med fuldt læssede vogne, og mange gange var der jo ikke blot tale om persontransport, men også transport af det, man skulle bruge under sommeropholdet. I 1803 var der åbnet en postdiligence på ruten mellem Hillerød og Hørsholm via Fredensborg, og et par

Banegaarden ved Fredensborg.

Fredensborg station. Billede fra Illustreret Tidende. Jernbanen fra København til Helsingør blev indviet 8. juni 1864. I 1866 blev stationen udvidet med den kongelige ventesal.
Lokalhistorisk arkiv Fredensborg

gange om ugen kunne man rejse til København med en fragtmand.

Fra begyndelsen af 1840erne begyndte man at tale om jernbane op til Helsingør, men nogle egentlige planer kom der først i slutningen af 1850erne. En af grundene var, at Helsingør var modstander af jernbaneplanerne, idet man var bange for, at det kunne true byens position som søkøbstad. Endelig 19. februar 1861 vedtoges de endelige planer for jernbanen. Linieføringen

var et ønske fra Frederik VII, så han let kunne komme fra København til slottene i Hillerød og Fredensborg, men også et krav fra militæret, der ikke ønskede en jernbane langs kysten, den ville være for sårbar i en krig, da den kunne beskydes fra Øresund.

Banen blev indviet 9. juni 1864 under stor festivitas med Christian IX og dronning Louise i spidsen. I Fredensborg var borgerne mødt talstærkt, da man vidste at konge-

parret ønskede at bruge Fredensborg slot til sommerophold. En særlig kongeventesal blev etableret ved Fredensborg station i 1866, og under kongeparrets sommerophold var der altid liv på stationen. Ekvipager kom for at afsætte eller hente gæster til slottet. Mange nysgerrige fra byen var altid til stede ved togenes ankomst og afgang for at få et glimt af de kongelige og deres gæster..

Kammerherre Bodenhoff har i sin dagbog for den 1. juni 1867 skrevet en beretning om modtagelsen af de kongelige gæster: *"Paa Banegaarden var der, som det sig hør og bør, beredt de høje Herskaber en Modtagelse, saa festlig, som Fredensborg nu en Gang kan yde den. Alle Egnens Honoratiores havde samlet sig der ved Ankomsten, og Amtmand, Grev Schulin bød Velkommen med et hjerteligt "Leve Deres Majestæter!". Ved Indkørslen til Slottet, der var smukt dekoreret, modtoges Majestæterne med en Tale af Slotspræst Wiedemann, der dog havde den Godhed at fatte sig i Korthed. Man var træt efter Turen; de fleste længtes efter at faa deres Værelser anviste og hvile lidt ud."*¹⁹⁾

August Bournonville i Fredensborg

Efter afgang fra Det kongelige Teater i 1823 fik dansedirektør Antoine Bournonville fribolig på Fredensborg slot. Sønnen August Bournonville tilbragte ofte sommeren her-

oppe, hvor familien lejede sig ind i forskellige boliger. En datter, Charlotte Bournonville, har i "Erindringer" skrevet om sine besøg i Fredensborg: *"Til daglig havde vi Børn Slottet og Slotsgaarden ganske til vor Raadighed"*. Hun fortæller også om sine legekammerater blandt *"Embedsmændenes Afkom"*, men også *"Proletarerne"* fra byen deltog i legene. *"Blandt de indfødte Fredensborgere fandtes der den Gang mange originale Fremtoninger; disse Typer er alle forsvundne i Nutiden"* (1905). *"Men i den Tid var der flere Indbyggere, der roste sig af, aldrig at have været i Kjøbenhavn, neppe nok uden for selve Fredensborg, saa kunde de jo sagtens bevare et ejendommeligt Præg"*²⁰⁾

I Kolerasommeren 1853 befandt August Bournonville sig i København, hvor han hjalp koleraofrene. *"Min familie lå tilfældigvis den sommer ikke på landet. Døden krævede dagligt sine ofre i hundredvis, men da antallet netop var steget til det højeste, modtog jeg en indtrængende skrivelse fra min moder, der havde skaffet værelser til os paa Fredensborg, og jeg maatte erkende, at den samme rene Luft, der i aaret 1711 havde holdt sig fri af Pestens Indflydelse også denne gang bestod sin Prøve"*. I sine erindringer nævner Bournonville også skildringen i Boccaccios Dekameron, som årsag til at søge til Fredensborg. Et selskab på 3 herrer og 7 damer slap her fri af Pestens rasen i 1348, da de forlod Firenze og søgte ud i landlige omgivelser og frisk luft.

Familien Bournonville var knyttet til Fredensborg gennem tre generationer. Faderen balletmester Antonie Bournonville havde fribolig på slottet fra 1823. August Bournonville købte hus til sommerbolig i 1854 og datteren kammersanger Charlotte Bournonville boede her til sin død 1911.

Lokalhistorisk arkiv Fredensborg

"Blandt alle de Forsigtighedsregler, som Lægerne foreskrev, var intet så probat mod Kolerasmitten, som Uforsagthed og Sindets mulige Adspredelse".²¹⁾

I 1854 købte August Bournonville huset i Slotsgade nr. 9. Huset var blevet opført 1759-60 af amtsforvalter von Lowzow, og det var bolig for opsynsmanden ved Slotsgade 11, Fredensborg slots Havremagasin. Huset blev efterfølgende kro og hotel og endte som traktorstedet Sommerlyst. I huset indrettede familien sig, og her boede Bournonville til sin død i 1879 og

herefter var det i familiens eje endnu 15 år. I 1890 blev navnet "Bournonville" sat på facaden til minde om husets berømte ejer. "Mit Jordiske Paradis" kaldte Bournonville Fredensborg. Dagligt var han på vandring langt omkring i naturen: "Blandt disse Levninger af Fortidens vilde Natur bør fortrinsviis nævnes de Skove, Hegn og Lunde, der give det nordøstlige Sjælland sit ejendommelige Physiognomi, og det er Fredensborg ved Esromsøens Bredder, der maa betegnes som Midtpunktet i dette vexlende Panorama; til alle fire Vindstrøg viser

det os en Rigdom af malerisk Skjønhed, der om den end savner Bjergnaturens imponerende Linier, dog til Modsætning besidder en Mildhed og Ynde, som uvilkaarlig bringer Beskueren til at udbryde med hine udkaarne Disciple: "Her er godt at være!"

Bournonville betragtede "sit" Fredensborg med glæde og stolthed. I en artikel "Marmorhaven i Rosentiden" beskriver han det "... Den danske Bøgeskøvs pragtfuldeste Museum, i hvis halvdunkle Grupper urgamle Ege strække deres Kæmpearme op mod Himlen, de majestætiske Lindealleer, der i Frastand ligne Fjelddrygge og i hvis høje Hvælvinger Tanken løftes som i Middelalderens gothiske Catedralkirker, og endelig de bølgeformede Bakker, fra hvilke krumme Stier fører ned til Esrumsøen, Digterens vidunderlige Perle, indfattet i Gribskovens Smaragder og de frugtbare Markers skinnende Guld. Det være sig ved Morgensol eller Aftenrøde, her fængsles Hjertet af Danmarks Skjønhed, og det styrkede Sind føres langt bort fra Hverdagslivets Smaaligheder..."

Her giver Bournonville også et eksempel på sin iagttagelsesevne, han beskriver slotsparken og dens statuer "Ogsaa Kunsten er buden til Gæst midt i Naturens Skød, ikke blot ved de Veje og Gennemskæringer, der med malerisk Sans aabner Udsigter til overraskende Landskabspartier, men lige overfor det venlige Slot har Thorvaldsens geniale forgænger, Wiedewelt, rejst

Billedstøtter af de fire Aarstider; længere borte, på den store Plæne, ses fra samme Mesters Haand fremstillede Grupper af Illiadens, Æneidens og den græske Gudeverdens Heroer samt fire krigerske Trofæpyramider, der giver de tvende nedadløbende Sideveje navn af Kæmpealleerne. Men hvad der formelig fængsler Opmærksomheden, er de storartede Marmorestrader, på hvis Højdepunkt troner to ædle Kvindeskikkelser, Danmark og Norge, med Emblemer og Vaabenmærker, der blander Erindringens Vemod og Politikens Malurt i beskuelsens Sødme".²²⁾

I Kolerasommeren besluttede Bournonville sig for kompositionen til balletten Et Folkesagn. Her inddrog han eventyr og sagn sammen med skildring af folkelivet og almuens festtraditioner; men også naturen omkring Fredensborg spillede en rolle i udformningen af denne ballet "... Det var først under Fredensborgs sekelgamle Lindetræer, at jeg ordnede min Ideer til et hele..."²³⁾ Et Folkesagn med musik af Niels W Gade (1. og 3. akt) og J.P.E. Hartmann (2. akt) fik premiere på Det kongelige Teater 20. marts 1854. *Det er alt sammen "saa Nationalkarakteristisk"*, skriver H.C.Andersen til Bournonville efter premieren på Et Folkesagn, og han tilføjer "som Perler i et Hav af ægte Melodier".²⁴⁾

Om sommeren havde Bournonville sine komponister omkring sig i Fredensborg. Både Niels W. Gade, Holger Simon Paulli og Edvard Hel-

sted – der alle har skrevet musik til Bournonvilles balletter – kom på sommerophold i Fredensborg. Sammen med balletmesteren har de her kunnet drøfte nye kompositioner ved deres fælles sammenkomster og på deres vandringer i naturen.

Der blev også givet danseundervisning i Fredensborg. Om sommeren tog August Bournonville sine danselever med til Fredensborg. Her fik de undervisning i en sal på gæstgivergården "Prindsen". Blandt eleverne var Betty Schnell. H.C.Andersen skriver i dagbogen om et besøg i Fredensborg 10. juni 1867: "*Gik til Bournonville, der var*

den lille Dandserinde Schnell".²⁵⁾ Hun var i 1857, da hun var 7 år, blevet optaget på Det kongelige Teaters danseskole. Efter kort tid havde Bournonville fået øje på hendes talent og benyttede hende i mindre partier i sine balletter. Under et sommerophold lovede han hende en fødselsdagsgave. Gaven var Astrids parti i balletten Valdemar, og denne rolle udførte Betty Schnell første gang 21. november 1866. Hun gjorde stor lykke med sin yndefulde dans og Bournonville havde udset hende til en stor karriere indenfor balletten; men som det ofte skete, forlod hun balletten og blev i stedet en af tidens store

I 1854 købte August Bournonville Slotsgade 9 til sommerbolig. I 1890 blev navnet "Bournonville" sat på facaden til minde om husets berømte ejer.

Lokalhistorisk arkiv Fredensborg

skuespillere under navnet Betty Hennings.

Bournonville blandede sig ofte i samtidens debat. Det kunne være i forbindelse med teatret og specielt ballettens situation, her var hans indlæg med til at højne respekten for ballettens personale. Også mange indlæg i den offentlige debat blev det til. Når han henvendte sig til offentligheden, var det først og fremmest, fordi han følte sig som et ansvarligt medlem af det danske samfund, og som sådan måtte han reagere, når han havde noget på hjerte. Og netop i denne tid med Treårskrigen (1848-50) og senere krigen 1864, blev han en stærk fortaler for demokratiet og en national dansk bevidsthed. *"Jeg har kun adlydt et indre Kald, der bød mig at anvende min rige Erfaring og den Smule Dialektik, jeg er i Besiddelse af, for at klare de Forestillinger, der formedelst et fejlagtigt Udgangspunkt ere blevne mørke og vrange"*²⁶⁾ skrev han i 1866.

Også lokalt engagerer han sig. Han nøjes ikke med at glæde sig ved sit landlige opholdssted. Når noget skulle sættes i gang, var han klar. *"Han satte ogsaa alle os andre i Arbejde, - Enhver efter sine Anlæg,..."*. Da Christian IX's dronning Louise ville oprette et asyl i Fredensborg henvendte hun sig til August Bournonville, om han ville arrangere en velgørenhedskoncert i en af slottets sale, han havde jo en nem adgang til de fornemste kunstnere. Ved koncerten mødte kongefamilien talrigt op sammen

med byens befolkning. *"Det blev en Kunstnydelse, som det lille Fredensborg ikke ofte oplevede Magen til..."*. Næste sommer blev der til fordel for asylet arrangeret en stor basar i slotshaven, *"... Der blev alle "De indfødte" sat i Virksomhed, og det morede Publikum, endnu langt mere, saaledes at "See sine egne Vinnever", end at høre Hovedstadens Kunstnere..."*.²⁷⁾ Asylet blev oprettet og August Bournonville blev dets formand til sin død i 1879.

Da der skulle bygges en kirke i Humlebæk var August Bournonville også aktiv. Tanken opstod en gang i 1850'erne. Da havde residence kapellan ved kirken i Asminderød, pastor Emil Warburg, holdt gudstjenester for fiskerbefolkningen på en plads i Lave skov syd for Sletten. Digteren Frederik Paludan-Müller har i et digt skrevet om stemningen ved en sådan gudstjeneste. Nogle år efter i 1866 genoptog pastor Hjort disse gudstjenester dels i Lave skov, men også på Sletten skole. I forbindelse med gudstjenesterne begyndtes en frivillig indsamling til en kirke i kystdistriktet. Pastor Hjort nedsatte samme år en indsamlingskomite. Et af dets medlemmer var hofballetmester August Bournonville, der også gav en gave til kirken på 50 Rigsdaler. Grundstenen til kirken blev lagt af Christian IX 13. juni 1868 og allerede 21. december samme år blev kirken indviet.

August Bournonville ønskede ikke sit privatliv udstillet, *"Fader havde ligefrem en uvilje mod al of-*

fentlig Omtale af en Kunstners Privatliv” Han mente med et citat af forfatteren Voltaire: *”En mands historie er ikke alt det, han har udrettet, men det bemærkelsesværdige han har gjort.”*²⁸⁾ Efter nogle turbulente ungdomsår med et ophold ved balletten i Paris, giftede Bournonville sig i 1830 med Helene Frederikke Håkansson fra Landskrona, sammen fik de 7 børn. Opholdene i Fredensborg og ikke mindst tiden efter 1854 blev nok familiens lykkeligste.

August Bournonville blev en kendt skikkelse i byen, og han fik sig mange venner her. Der berettes om ”en ven”, han fik på Fattighuset, en ung mand, hvis navn var Petrus ”temmelig forfalden”. Bournonville mente at kunne redde ham. Han formanede og opmuntrede ham og forærede ham aflagde klæder; men det forandrede ham ikke, alt blev omsat til brændevin. Det eneste resultat af anstrengelserne var, at Bournonville ikke kunne færdes i byen uden at blive opsøgt af Petrus. En søndag var der stort opløb på gaden foran Bournonvilles ejendom, overfor lå en af byens kroer. Petrus og en kammerat var røget i slagsmål. Bournonville for ud og fik de kæmpende skilt ad. Petrus stod et øjeblik forbløffet og stirrede vekslende på balletmesteren og kammeraten. Hvorefter han nedladende overfor kammeraten sagde: *”Naa, siden Hofballetmesteren gaaer i Forbøn for Dig, saaer kan du gaae fri for denne Gang”*. Ved begravelsen af

August Bournonville på Asminde-rød kirkegård 1879 mødte Petrus op sønderknust og utrøstelig. Han sagde til en af sine kammerater: *”Aah Gud, hvem kan nu forstaae det, at en saadan deilig Mand skal døe, men saadan en Svinepels, som jeg skal leve”*.²⁹⁾

August Bournonvilles gravsten på Asminde-rød kirkegård. ”SAMTIDENS ANERKJENDELSE REISTE DEN HØJTBEGAVDE BALLETMESTER DETTE MINDE”
Det kongelige Biblioteks billedsamling

H.C.Andersen og August Bournonville

I huset hos Bournonvilles kom der mange gæster. Der var en stor omgangskreds især af kunstnere, der var ofte selskaber, men også daglige besøg af "husvenner" var meget brugt. Blandt dem var der mange "... *Eiendommelige og interessante Personer ...*"³⁰⁾ En af dem var H.C.Andersen. Vi børn jublede, når han kom og læste sine eventyr fortæller Charlotte Bournonville; men en forstyrrelse under oplæsningen kunne få ham til at fare op, han kunne blive så vred, at han løb sin vej, men vendte snart efter tilbage igen. Det er kun en fornuftig hustru, der kan holde ham i ørene og vænne ham af med alle "Pebersvendenykkerne" udtalte fru Bournonville.

Den 23. januar 1819 optrådte August Bournonville som skuespiller i Oehlsenschlägers "Den lille Hyrdedreng", og den 6. september samme år kom H.C.Andersen til København. Han opsøgte straks solodanserinde Anne Margrethe Schall og dansede for hende uddrag fra balletten "Cendrillon", som H.C.Andersen havde set i Odense, madam Schall anså hans evner som balletdanser for håbløse.

1820 rejser August Bournonville på ½ års studieophold i Paris under faderens vejledning. I 1821 får H.C.Andersen en mindre rolle i balletten Armida. I Mit Teaterliv b. 1 skriver August Bournonville "*Blandt de sidste, nemlig Trolde*

var ingen mere iøjnefaldende end en ung fyr, der nylig var kommet fra Odense, og hvis Debut skulle foregaa i sidste akts Finale ved at styrte hovedkulds ud af en Klippe-revne. Det var hverken mere eller mindre end H.C.Andersen, hvem en eventyrlig skæbne havde anvist denne indgang som vejen til verdens navnkundighed som digter og til et højt nummer i rangforordningen".³¹⁾

Fra 1830'erne til H.C.Andersens død i 1875 er August Bournonvilles og H.C.Andersens liv kædet sammen som kunstnere og venner. Det var to meget forskellige mennesketyper, der her mødtes, og August Bournonvilles udadvendte væremåde og lyse sind kunne give sammenstød med H.C.Andersen, der altid ønskede sit jeg sat i centrum. Et godt eksempel på hvor forskellige de var, er historien om en indsamling i 1860'erne til en statue i Kongens have af H.C.Andersen. Bournonville nægtede at give bidrag. Det blev taget meget unådigt op af H.C.Andersen, der kaldte det svigtet venskab og sagde: "*Tænk dig Bournonville, om en ven handlede saaledes mod dig, hvis man ville rejse dig et Æresminde*", hertil replicerede Bournonville: "*Gud fri og frels mig for at gaa omkring i levende live og se på mit eget Monument, jeg ville føle mig som en Genganger*"³²⁾

Ikke mindst i 1840'erne kan der i H.C.Andersens almanakker læses om op- og nedture i forhold til Bournonville. Mange gange føler

H.C.Andersen sig tilsidesat: Torsdag d. 30. september 1841 *"Slet humør. Bournonville hos Collins holdt en begejstret Opmuntringstale til mig. Hjemme hos ham..."*

Tirsdag d. 19. november 1841: *"Ikke godt Humør. Bournonville meget rost for Sangerinden; jeg aldeles glemte"*.

Torsdag d. 31. januar 1842 *"Faaet et digt fra Bournonville, drukket dus med ham"*

Torsdag d. 14. november 1844 *"Spist hjemme, læst om aftenen hos Bournonville Lykkens Blomst; den modtoges med kolde, tomme ord"*.

Mandag d. 18. november " ... *Læst om formiddagen Lykkens Blomst hos frøken Cold. Brev fra Bournonville om ikke at komponere*

*"Thjeldansen"; skrevet til den nar..."*³³⁾ Gang på gang må H.C. Andersen se sig skuffet over en afvisning fra Bournonville. Men på trods består venskabet.

Torsdag d. 21. juli 1864 besøger H.C.Andersen første gang Bournonville i Fredensborg. Han, der var begejstret for alle tekniske fremskridt, kører med den nye jernbane. Gennem dagbogen giver han en levende beskrivelse af turen og opholdet i Fredensborg. *"Tog Klokkeren halv tolv med Toget fra København til Fredensborg..."*; Ankomsten til Fredensborg søgte han først at få logi på en af byens kroer, men her er ikke rent nok, så han besluttede sig for et værelse på hotel Prinsen: ... *"søgte hen i Prindsen,*

*Gæstgivergården Prinsen Slotsgade 8. Her boede H.C.Andersen under sit besøg i Fredensborg 21. juli 1864.
Lokalhistorisk arkiv Fredensborg*

hvor det var nettere og fik et Værelse ud til Gaarden"... På stationen er der straks en kendt person at hilse på; nemlig skuespilleren Michael Wiehe som H.C.Andersen har kendt fra sine mange besøg på Det kongelige Teater. Michael Wiehe boede i Slotsgade og var med i kunstnerkredsen i Fredensborg. I gaden på vej til hotel Prinsen, hilste han på Edmund Bournonville, den yngste af August Bournonvilles børn, der på det tidspunkt har taget studentereksamen. Efter at have indlogeret sig, gik han straks på besøg: "... Jeg gik strax over til Bournonvilles der have et smukt Huus, Haven gaaer Terasser agtig ned til en lang smal Sø der ligner en Aa, man seer for Enden Jernbanetoget. Jeg blev indbudt til Middag, efter den læste jeg Vers af "I Spanien" og hele "Han er ikke født", Bournonville applauderede, men jeg troer ikke han var storlig grebet. De vilde have mig med paa en stor Rotour paa Søen, vi kom hjem efter elleve; jeg betakkede mig...". I stedet for går han en tur i Slotshaven, men her føler han det kedeligt og trist, han har brug for mere liv. "... Jeg gik til Havens Ende saae Søen, men blev derved saa leed og kjeed af Fredensborg at jeg havde Lyst og Villie til stax endnu i Aften at komme af sted til det mere levende Helsingøer, men saa da jeg kom ind i den tomme solbelyste Gade, ind i min Stue og tænkte paa, at jeg havde indbudt Scharff at møde mig her i Morgen at det mod ham ogsaa mod Bournonvilles, der vente mig

til Kaffe i Morgen tidlig, var næsten uhøfligt, blev jeg her og nedskrev dette. Næste morgen går H.C. Andersen igen tværs over Slots-gade: "Bournonville var endnu ikke oppe halv ni jeg kom derover, de var bleven ude i aftes til efter halv ét, havde tændt Blus i Skoven, dandsset og gaaet med Fakler hjem..."

Om formiddagen besøgte H.C. Andersen digteren Frederik Paludan-Müller. Han var også fynbo, født 1809, hans far havde været præst i Kerteminde, provst i Odense og senere biskop over Aarhus stift. Paludan-Müller og hustruen Carite havde fra 1853 og til 1876 fribolig i "Røde Længe" ved Fredensborg slot: "... Jeg besøgte Paludan-Møller og drak Mælk med ham; han syntes interesseret ved min Saul, som jeg fortalte ham Indholdet af; da jeg gik, blev jeg kaldt paa af Jomfru Bekdrup, der har været hos Ørstedes, hun og en yngre Søster boede i samme Huus som Paludan-Møller. Også et besøg i Nordmandsdalen nås: "Bournonville gik nu med mig i Haven til Nordmandsdalen, der er en Curiositet kun; deilige Træer og en Kirkelignende Alee, et Par Udsigter over Søen saae vi".

Efter besøget i Fredensborg tager H.C.Andersen videre med toget til Helsingør, han havde ventet at træffe balletdanser Harald Scharff i toget, men han kom først til Helsingør et par dage senere beretter H.C.Andersen i dagbogen. I Helsingør får han værelse på Marienlyst hotel. "... Her er nyde-

ligt; man føler sig paa et Hotel i Udlandet og er dog hjemme. Jeg tog et Søbad, der var 16 Grader, jeg gjøs af Kulde..³⁴⁾

Dagen efter 23. juli skriver han dette brev til Jette Colin om sit ophold i Fredensborg.

"Kjære fru Collin

I den Tanke at dette brev finder Dem i Rongsted flyver det af sted! Jeg reiste da Torsdag Formiddag og naaede Fredensborg hvor jeg fik et ret reenligt kjøbstadsagtigt Værelse i "Prindsen" med Udsigt til et solfyldt kjedeligt Gaardsrum! Hos Bournonvilles spiiste jeg til Middag, de havde efter Bordet en stor Seile- og Skov-Tour for hvorfra de ventede at vende tilbage lidt efter Midnat; det var ikke noget for mig! Jeg blev altsaa i den ensomme By og gik i den heldende Eftermiddag ind i den store, mennesketomme Slotshave, hvor der er mageløse deilige Træer: men en Eensomhed, et Tryk af Sorgmod saa at jeg følte at blev jeg her længe endte det med at jeg sprang i Søen; jeg besluttede da hellere at forlade Haven og endnu samme Aften Fredensborg, men da jeg kom ud paa Gaden og om ad Landeveien til Frederiksborg, var der en deilig duft af Hø, jeg mødte fornøiede Bønder, saa deilige Roser foran et Landsted og Sindet løftede sig da til at sove Natten over i den gode Stad, der gjør Indtryk af at være Sæde for Quarantainen eller for begunststige [de] Fanger der have en stor Have at gaae i. Igaar kom jeg her til Marienlyst..."³⁵⁾

H.C.Andersen og Christian IX

"Den nye konge saae godt ud" noterede H.C.Andersen sig, da han den 16. november 1863 på Christiansborg slotsplads overværede, at Christian IX blev udråbt til konge. Det var en trofast ægtemand og et elsket familiemenneske med hengivne børn, svigerbørn og børnebørn, som H.C.Andersen holdt meget af. Første gang han omtaler Prinsen af Glücksborg er i sin almanak 27. januar 1840, da han gør visit hos prinsen. To år senere bliver han bedt om at skrive en kantate til prins Christian af Glücksburgs bryllup med prinsesse Louise af Hessen-Kassel. Ingen kunne på det tidspunkt vide, at det unge par i 1863 skulle bestige Danmarks trone.

H.C.Andersens nærmere bekendtskab med prinsen og prinsessen af Danmark stammer først fra midten af 1850'erne, hvor han af lagde flere besøg i "Det gule palæ" i København. Lige fra 1840'erne havde problemet om arvefølgen til den danske trone været et særdeles ømtåleligt problem, eftersom Frederik III's mandsstamme ville uddø, da kronprins Frederik, senere Frederik VII, ikke ville efterlade sig en tronarving. Da prins Christian via sit giftermål med prinsesse Louise havde fået fremrykket sin ellers noget fjerne arveret til tronen, og da de i medfør af tronfølgeordenen af 31. juli 1853 var blevet Danmarks tronfølgerpar,

Kong Christian 9. og dronning Louise med børnene, Frederik 1843-1912 (Frederik 8.), Vilhelm 1845-1913 (Georg 1. af Grækenland), Alexandra 1844-1925 (dronning i England), Dagmar 1847-1928 (zarina i Rusland), Thyra 1853-1933 (hertuginde af Cumberland), Valdemar 1858-1939 (admiral i den danske flåde)
 Lokalhistorisk arkiv Fredensborg.

havde dette spørgsmål fået en tilfredsstillende løsning. I sin dagbog omtaler H.C.Andersen flere gange besøgene hos tronfølgerparret. Han befandt sig godt i deres hjem med 6 søde velopdragne børn, som han læste sine eventyr for. Således skriver han i sin almanak mandag d. 21. marts 1859: *"Læst hos Prinds Christian mine nye Historier; Alle meget hjertelige imod mig"*. I dagbogen omtaler H.C.Andersen også et besøg tirsdag d. 11. december 1860: *"Om Aftenen hos Prinds Christians... Prinsesse Alexandra og de andre Børn rakte mig Haanden. Tronfølgeren Pinds Frederik fulgte*

mig lige ned i Porten, da jeg gik".

I krigsåret 1864 umiddelbart efter tronbestigelsen mødte H.C. Andersen sjældent Christian IX, da kongen naturligt nok var optaget af det prøjsisk-østrigske angreb mod Danmark, som ulykkeligvis førte til tabet af begge hertugdømmer Slesvig og Holsten. Kongens hidtidige engagement i helstatspolitikken gjorde i denne situation hans stilling meget vanskelig. Mange kritiserede det nye kongepar, der ikke som Frederik VII og grevinde Danner havde haft mulighed for at vinde det jævne folk for sig. H.C.Andersen forblev kongetro og

hengiven, og han var altid loyal mod kongen, når denne blev bagtalt.

I årene efter krigen omtales ofte besøg hos kongen på Amalienborg, Bernstorff og i Fredensborg. Et besøg i Fredensborg i søndag 5. november 1865 har H. C. Andersen kaldt *"Det smukkeste Erindringsbillede"* Kongen havde inviteret ham, og to værelser på slottet stod til hans rådighed. *"Klokken eet var jeg tilsagt, Toget kom saaledes at Klokken var henimod to da jeg naaede Slottet; Herskabet var i Kirke. Jeg fik to godt opvarmede Værelser paa Slottet, og Frokost paa mit Værelse."* Efter sin frokost op søger han hofmarshallen for at melde sin ankomst. Om aftenen er der taffel. *"Klokken 5 kom vi til Taffels. Jeg har ikke før seet Fredensborg. Der er en firkantet stor Sal, gennem tre Etager, Bygningen hele Høide, her var fire Kakkellovne. Fredsslutningen skreves her; gennem den kom vi til Spisestuen. Jeg fik af Hofmarskallen Plads paa venstre Side af Prindsesse Thyra; hos hende sad Hofmarschal Oxholm og derpaa den flinke lille Prinds Valdemar"*. Efter taffelet underholder H.C.Andersen efter sædvane med oplæsning af et af sine seneste eventyr. Prins Valdemar havde denne aften fået lov til at blive en halv time længere oppe for at høre en del af læsningen.

Næste dag mandag fortæller H.C. i dagbogen at *"Kongen tog ind alt 8"*. Når residensen var forlagt til Fredensborg kørte Christian IX

med morgentoget til Christiansborg, ofte spadserede han ad Jernbanegade til stationen, hvor hans jæger i forvejen havde løst en 4-dobbelt billet til kongen og én til sig selv på 3. klasse.

H.C.Andersen drak morgenkaffe på sit værelse, hvorefter han gik hen til Bournonville, hvor han læste et par eventyr for ham. *"Han blev aldeles opfyldt af »Veirmøllen«.* Jeg sagde ham at hele Samlingen var dediceret ham, og han kyssede mig i Glæde. Jeg gik nu hjem paa Slottet, spadserede i Haven, spiste Frokost og kjørte saa til Bane gaarden i den kongelige Vogn".³⁶⁾

I april 1867 rejser H.C.Andersen til verdensudstillingen i Paris og senere til Svejts. Under rejsen får han invitation til sølvbryllup hos kongeparret 26. maj. Da han ikke kan nå hjem til festen, sender han et digt.

På hjemrejsen under ophold i Hamborg læser han i Dagbladet fra onsdag d. 29. maj, at hans digt har været trykt i Illustreret Tidende, og at han i forbindelse med festlighederne er blevet udnævnt til Etatsråd. Efter hjemkomsten kan det ikke gå hurtigt nok med at komme til kongeparret i Fredensborg for at takke for titlen. I dagbogen skriver han om besøget 2. pinsedag d. 10. juni: *"Oppe Klokken 6, drak Kaffe, havde tynd Mave. Solen skinnede; kjørte til Bane gaarden"* Sådan begynder dagen. Da han kom til Fredensborg går han til Bournonville og får en frokostaftale; men derefter går han

Digt til ChristiansIX' sølvbryllup

Fra Wilhelm Tell til Palnatokes hjem,
fra Alpelandet med de dybe søer,
flyv sangfugl did, hvor havet løfter frem
den friske bøgeskov, på Danmarks øer.
Der er så søndagsfestligt denne dag,
sølvbryllupsklokkerne i slottet klinge.
Flyv, sangfugl, flyv med stærke vingeslag,
en dybfølt sang du kongeparret bringer.

Hver storheds drøm blev sandhed underfuld,
til kongekrone svulmed brudekransen;
med hjertets guld og kongekroners guld
går børneflokken frem i hædersglansen.
Dog også prøvelsernes bølge slog,
mod kongens hus, den slog mod folk og rige.
Gud holde og udfolde Dannebrog,
Det sank fra himlen – lad i glans det stige.

Huslivets lykke holder fest i dag,
sølvbryllupsklokkerne i slottet klinge.
Flyv, sangfugl, flyv med stærke vingeslag,
bær frem i sang, er den end svag og ringe,
det bedste ønske hjertets kan:
Gud være med i glæde og i smerte,
Guds åsyn lyse over folk og land,
da er der fryd i kongeparrets hjerte. 37)

straks til slottet. Den ajourførende tager imod, men beklager at der ikke er audiensdag, og at ikke alle mennesker kunne komme når det passer dem, så ville kongen aldrig få fred. "Jeg svarede, at jeg var ikke alle Mennesker". "Det er nu Deres Forfængelighed", sagde han." H. C. Andersen gav ikke op, han længtes efter at se den kongelige familie, og kan kongen ikke tage imod, så

mente han dog at kunne hilse på kronprinsen. "De sætter mig i den største Forlegenhed, der kommer saa mange Mennesker, der er af Dygtighed i deres Fag som De er i Deres og naar nu de vises bort og hører Andersen fik Audiens"; men H.C.Andersen vil hilse på kongen. Han får fat i en bekendt på slottet, der fortæller kronprinsen, den senere Frederik VIII, at H.C.Ander-

sen er der. Og nu går det, han får foretræde for kronprinsen, der kan fortælle ham, at kongen ved, han er her. Han bliver indbudt til frokost på slottet, og går derefter til Bournonville for at aflyse sin frokostaftale der. *"Jeg blev høist naadig modtaget, Kongen trykkede min Haand og spurgte om jeg havde noget imod at han havde gjort mig [til] Etatsraad, han vilde gjerne give mig et Beviis paa sin Høiagtelse for mig. Jeg sagde at i Danmark [var] Professor Tittel en smuk Tittel, som jeg var glad ved, men ude betød den meget lidt der var Etatsraadtitelen mig mere til Gavn;"* Kongen inviterer også til taffel kl. 17. Så om eftermiddagen blev der lejlighed til et besøg i Røde Længe hos digteren Frederik Paludan Müller. *"Gik til Paludan-Müller, der med sin Kone sad og spiste Boghvedegrød, han var meget glad over mit Digt til Sølvbrylluppet"*. Efter taflet, hvor H.C.Andersen træffer prinsesse Dagmar, bliver han budt til at overnatte. *"Jeg sagde, at jeg ikke havde Nattøi med og aldeles ikke var forbered paa at blive"*. Herefter vil kongen give ordre til at en vogn skal køre ham til stationen, men *"Jeg valgt[e] at gaae da nu Veiret var smukt. Kom hjem 10¼"*.³⁸⁾ Man ser ham for sig vandrende til stationen i den dejlige sommeraften, måske tænkte han på den sejr, han havde vundet.

Den 12. juni skriver H.C.Andersen et brev til Henriette Scavenius på godset Basnæs ved Skelskør: Her fortæller han om sit besøg i

Fredensborg. Han skriver, at selv om han ikke var meldt, så fik han alligevel foretræde for de kongelige, han fortæller også om sit møde med Storfyrstinde Dagmar: *"Der ret havde været i Skræk for sin Gemal, der i Paris havde været udsat for et afskyeligt Mordangreb"* Når storfyrst Alexander kommer til Fredensborg, håber H.C.Andersen at få indbydelse til i et par dage at besøge Fredensborg og træffe storfyrsten. Den 24. juni skriver H.C. Andersen igen til fru Scavenius, han har da ikke fået invitationen, og er nu meget i tvivl om, hvornår han vil tage til Basnæs, for: *"Kongen var saa naadig at sige, at jeg skulle blive kaldet til Fredensborg medens Storfyrsten var der og jeg bad Excellensen Oxholm om at erindre mig med en Tilsigelse, der er nu gaaet 8 Dage siden, jeg har intet hørt og er i en Slags Forlegenhed, kan ikke tage af sted før opgivne Tid er udrundet"*.³⁹⁾ Af dagbogen fremgår det ikke, at han fik denne invitation og tog til Fredensborg, så skuffelsen har sikkert været stor for den meget kongetro og lidt snobede H.C.Andersen, der mange gange havde været på besøg ved europæiske fyrstehoffer, og nu så en chance for at træffe storfyrst Alexander af Rusland.

Det blev sidste gang H.C.Andersen besøgte Fredensborg, men i dagbogsnotaterne kan man fortsat følge hans hengivenhed overfor kongehuset, som han da også besøgte gentagne gange på Amalienborg og Bernstorff slot.

H.C.Andersens syn på Fredensborg

Fem gange kom H.C.Andersen til Fredensborg. I 1826 på gennemrejse bemærker han slottet, det ser kinesisk ud. I 1837 hvor han er på et kort besøg, gør han flere bemærkninger i dagbogen om sin vandring i Slotsparken, hvor han iagttager slotshavens forfald, da han vandrer mellem alle de "verstümpede" Guder og Gudinder. I Nordmandsdalen, føler han sig hensat til Tusind og en Nats eventyr.

I 1860'erne besøger han Fredensborg tre gange. I 1864 en enkelt overnatning på hotel Prinsen og et besøg hos August Bournonville. I 1865 får han et værelse på Fredensborg slot. I 1867 da han igen besøger Fredensborg slot, tager han tilbage til København samme aften. Det der betyder mest for H.C. Andersen i Fredensborg er besøgene på slottet og hos August Bournonville og Frederik Paludan Müller. Han skriver i Mit livs Eventyr. *"Jeg så huslivet lykke på det kongelige slot, jeg så det i to mindre, men også solfyldte stuer hos vennerne Paludan Müller og Bournonville"* ⁴⁰⁾ Om August Bournonville skriver H.C.Andersen, at han tit er blevet opmuntret af hans ord og skrift, når en kold vind blæste ham mismod i sindet.

Byen tiltaler ham ikke, den er kedelig, han har fra sit værelse på Prinsen udsigt til et kedeligt gårdsrum. Parken finder han kedelig og

H.C.Andersen. Fotografiet taget af fotografen Franz Hanfstaengl i München den 10. juli 1860 Odense by's museer

trist. Det eneste opmuntrende er bønderkarle og piger, som han ser på vejen, skriver han i dagbogen. Byen og dens befolkning skildrer han med ordene *"... Gamle Fruer og Frøkener bevæge sig langsomt henover Gadens ujevne Brolægning og afslide ikke det frodige Græs paa Fortougene, det er som en Sygehuus By, Slottet det store Sygehuus eller Quarentaine."* ⁴¹⁾

Har Fredensborgs beboere så bemærket at en kendt person var i byen? Næppe, han har sikkert gået gennem byens gader, uden at no-

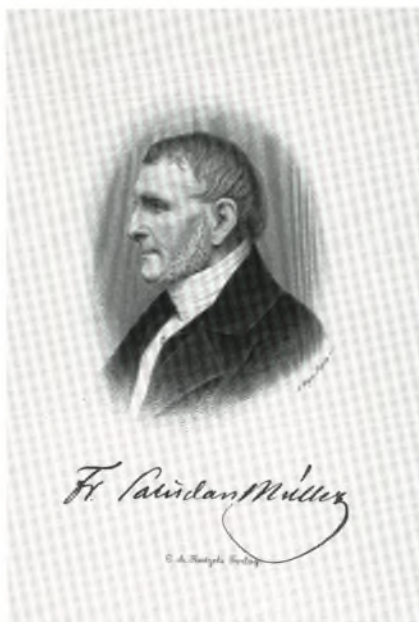
gen har lagt mærke til ham, der kom jo så mange "mærkelige" turister til byen, og som en sådan har de betragtet ham.

Fredensborg 1870

Det Fredensborg, H. C. Andersen forlod efter sit sidst sidste besøg, var et andet, end det der var i begyndelsen af århundredet. Slottet var igen taget i brug, og de mange fyrstebesøg hos Christian IX, der med rette kaldtes "Europas Svigerfar" betød meget for byen, Handelen blomstrede op, og en del af byens indbyggere fik fast arbejde på slottet eller i Slotsparken. Også for håndværkerne var der igen arbejde at hente ved vedligeholdelse på slottet.

Når der var fyrstebesøg strømmede endags turisterne til. De kom med et af de første morgentog og gik straks til slottet og i Slotsparken for at få et glimt af de kongelige. Det er i den forbindelse væsentligt at forstå, at der ikke var behov for de sikkerhedsforanstaltninger, vi har i dag. Det var meget let at få de kongelige at se, når de gik tur eller legede i parken eller var på indkøb i byen. Når så nysgerrigheden var stillet, tog man toget tilbage til byen, men lidt penge har de vel lagt i byen.

Den dejlige natur omkring byen gjorde også at mange pensionister slog sig ned for kortere eller længere tid. I tilgift kunne de nyde de kongeliges nærhed. Det gjaldt også rekonvalescenterne på de hjem, der

*Frederik Paludan Müller 1809-76.
H.C.Andersen besøgte digteren, når
han var på besøg i Fredensborg i
1860'erne*

Lokalthistorisk arkiv Fredensborg

blev opført i byen i denne periode.

Jernbanen gjorde Fredensborg til stationsby og i forbindelse hermed blev den et naturligt handelscentrum for omegnen. Der kom et Jernbanehotel, og her holdt byens handlende deres klubmøder.

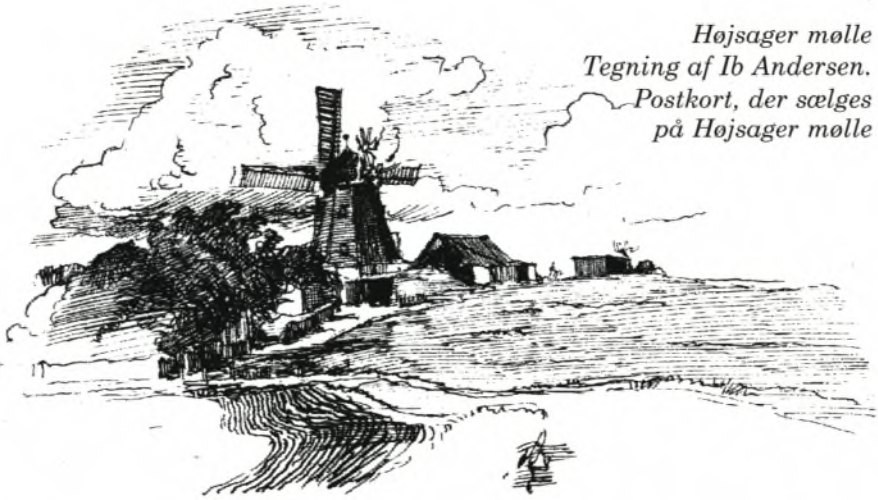
Administrativt blev byen også et centrum. I 1857 var oprettet Kronborg østre Birk, og der blev opført Ting- og Arresthus samt Birke-dommerbolig. I forbindelse med grundloven var Fredensborg blev centrum for valgkredsen, og indtil 1914 blev valg til Rigsdagen afholdt

i den ydre Slotsgård, og på valgdage var der i byen "liv og glade dage". Den lokale forvaltning af Asminderød-Grønholt kommune lå også i Fredensborg. Indtil 1867 blev møderne i sognerådet dog afholdt i Asminderød præstegård, da præsten var født medlem af rådet; men da denne ordning ophørte, blev møderne flyttet til Fattig- og For-

sørgelsesanstalten, det tidligere Winterfeldt-Vossiske asyl, der nu var overtaget af kommunen.

Om Fredensborg by noterer Trap i 1872 at det er en flække med en samling af større og mindre lyststeder, boliger for pensionister, embedsmænd samt handlende og håndværkere. I byen bor der 776 indbyggere.

Højsager mølle
Tegning af Ib Andersen.
Postkort, der sælges
på Højsager mølle

H.C.Andersen: Vejrmøllen (1865)

Dette eventyr læste H.C.Andersen op for August Bournonville ved et besøg 6. november 1865. Det var med i den samling eventyr H.C.Andersen udgav i slutningen af 1865

Der stod på bakken en vejrmølle, stolt at se på og stolt følte den sig: "Aldeles ikke stolt er jeg!" sagde den, „men jeg er meget oplyst, uden og inden. Sol og Måne har jeg til udvortes brug og til indvendig med, og så har jeg desuden stearinlys, tranlampe og tælleprås; jeg tør sige, at jeg er oplyst; jeg er et tænkende væsen og så velskabt at det er en fornøjelse. Jeg har en god kværn i brystet, jeg har fire vinger og de sidder mig oppe i hovedet, lige under hatten; fuglene have kun to vinger og må bære dem på ryggen. Jeg er en hollænder af fødsel, det kan ses på min skabelon; en flyvende hollænder; den regnes til det

overnaturlige, ved jeg, og dog er jeg meget naturlig. Jeg har galleri om maven og beboelseslejlighed i nederdelen; der huser mine tanker. Min stærkeste tanke, den der styrer og råder, kaldes af de andre tanker: Manden på møllen. Han ved hvad han vil, han står højt over mel og gryn, men har dog sin mave og hun kaldes mutter; hun er hjertetaget; hun løber ikke avet om, også hun ved hvad hun vil, hun ved hvad hun kan, hun er mild som et vindpust, hun er stærk som blæsten; hun forstår at lirke, at få sin vilje. Hun er mit bløde sind, Fatter er mit hårde; de er to og dog en, de kalde også hinanden „min halv-

part.“ De har rollinger de to: små tanker, som kan vokse. De små gør et styr! Forleden, da jeg i dybsindighed lod „Fatter“ og hans svende se kværn og hjul efter i mit bryst, jeg ville vide hvad der var i vejen, thi der var noget i vejen indeni mig, og man skal ransage sig selv, så gjorde de små et forfærdeligt styr, der ikke tager sig ud, når man, som jeg, står højt oppe på bakken; man må huske at man står i belysning: Omdømmet er også belysning. Men hvad jeg ville sige, det var et forfærdeligt styr af de små! Den mindste for mig lige op i hatten og trallede så det kildrede i mig. De små tanker kunne vokse, det har jeg fornummet, og udefra komme også tanker og ikke ganske af min slægt, for jeg ser ingen af den, så langt jeg ser, ingen uden mig selv; men de vingeløse huse, hvor kværnen ikke høres, de har også tanker, de komme til mine tanker og forlover sig med dem, som de kalder det. Underligt nok, ja der er meget underligt. Det er kommet over mig eller i mig; Noget har forandret sig i mølleværket, det er som om fatter havde skiftet halvpart, fået et endnu mildere sind, en endnu kærligere mage, så ung og from og dog den samme, men blødere, frommere med tiden. Hvad besk var, er forðunstet; det er meget fornøjeligt det hele. Dagene går og dagene kommer, altid fremad til klarhed og glæde, og så, ja det er sagt og skrevet, så kommer der en dag, at det er forbi med mig og aldeles ikke forbi! jeg skal rives ned for at rejse

mig ny og bedre, jeg skal høre op og dog blive ved at være! Blive en ganske anden og dog den samme! det er mig svært at begribe, hvor oplyst jeg end er, ved sol, måne, stearin, tran og tælle! mit gamle tømmer og murværk skal rejse sig igen af gruset. Jeg vil håbe at jeg beholder de gamle tanker: Fatter på møllen, mutter, store og små, familien, den kalder jeg det hele, en og dog så mange, hele tankekompaniet, for det kan jeg ikke undvære! og mig selv må jeg også blive, med kværn i brystet, vinger på hovedet, altan om maven, ellers kan jeg ikke kende mig selv, og de andre kunne heller ikke kende mig og sige, der har vi jo møllen på bakken, stolt at se, dog aldeles ikke stolt!“ Det sagde møllen, den sagde meget mere, men dette var nu det vigtigste. Og dagene kom og dagene gik, og den yderste var den sidste. Der gik ild i møllen; flammerne løftede sig, slog ud, slog ind, slikkede bjælker og brædder, åd dem op. Møllen faldt, der var kun en askehob tilbage; røgen for hen over brandstedet, vinden bar den bort. Hvad levende der havde været på møllen blev, det kom ikke noget til ved den begivenhed, det vandt ved den. Møllerfamilien, én sjæl, mange tanker og dog kun én, fik sig en ny, dejlig mølle, den kunde være tjent med, den lignede aldeles den gamle, man sagde: der står jo møllen på bakken, stolt at se! men denne var bedre indrettet, mere tidssvarende, for det går fremad. Det gamle tømmer, der var ormstukket og svam-

pet, lå i støv og aske; den møllekrop rejste sig ikke, som den havde troet; den tog det lige efter ordene, og man skal ikke tage alting lige efter ordene!

I Mit Teaterliv b. 3 s. skriver August Bournonville *"Meningen med H.C.Andersens oplæsninger var ikke at digteren skulle have råd og vejledning fra forsamlingen, men snarere at skaffe forfatteren luft for sin lidenskab og anstille en slags generalprøve for et nyt eventyr. Der*

var tale om en envejskommunikation, hvor publikums lydhørhed og koncentration, latter og ikke mindst bifaldets styrke og varighed – var de barometre, H.C.Andersen målte sig selv og sine eventyr på. Bagefter gik han hjem til sig selv og evaluerede indtrykkene og var der tale om endnu ikke offentliggjort eventyr, foretog han de sidste opstramninger og finpudsninger."*

* Her fra Jens Andersen: "Andersen" 2003

Anvendt litteratur

H.C.Andersens dagbøger 1825-75 b. 1-12. Udg. Helga Vang Lauridsen m. fl. København 1974, fotografisk optryk t 1995

H.C.Andersen: Mit livs Eventyr b. 1 og 2. Ved H. Topsøe Jensen København 1951. Fotografisk optrykt 1996

Claus Bitsch Ellekær Madsen: Fra Fredensborg. Bygninger – borgere – begivenheder. Fredensborg 2003

August Bournonville: Mit teaterliv I og II København 1848-78. Genoptrykt 1979
Charlotte Bournonville: Erindringer Fra Hjemmet og fra Scenen. København 1903

Charlotte Bournonville: August Bournonville Spredte Minder. København 1905
Bournonvilleana v. Marianna Haller og Alette Scavenius Et Folkesagn s. 127 til s. 144. København 1992

S. Sterm: Topographie over Frederiksborg amt 1831. Optrykt i Fra Frederiksborg amt 2004

Fredensborg en skildring af slotsbyen gennem tiderne s. 139: Bournonville og hans komponister. Fredensborg 1992

Godtfred Hartmann: En malerisk rejse i Nordsjælland. Illustreret med O. J. Rawerts akvareller. København 1984

Læg i Lokalhistorisk arkiv på Fredensborg bibliotek

Perspektiv på Bournonville v. Erik Aschengreen. København 1980

Valdemar Seeger: Fredensborg. Fredensborg 1937

Jan Steenberg: Fredensborg slot b. 1 og 2. København 1969

Noter

- 1) Frederiksborg amt årbog 1961. Lauritz Engeltoft: Mine Vandringer i Sjælland i juni 1797
- 2), 3), 18) Jan Steenberg: Fredensborg slot b. 2
- 4) J. C. Lange: Otte Breve fra slotsbyen Fredensborg
- 5) Holger Drachmann: En Overcomplet
- 6), 8) Frederiksborg amts årbog 2004: Topographie over Frederiksborg amt ved S. Sterm
- 7) Her fra Fredensborg. En skildring af slotsbyen gennem tiderne
- 9), 13), 15), 16), 17), 25), 34), 36), 38), 41) H. C. Andersens dagbøger 1825-75 b. 1-12
- 10) Her fra H.C.Andersen: Mit Danmark. Ved Johan de Mylius
- 11) Breve til Henriette Hanck
- 12), 40) H.C.Andersen Mit livs Eventyr b. 1 og 2
- 14), 33) H.C.Andersens almanakker 1833-73
- 19) Kammerherre Bodenhoffs dagbøger. Her fra Ernst Turso's artikel: Fredensborg station og Den kongelige Ventosal på Fredensborg station.
- 20), 30), 32) Charlotte Bournonville: Erindringer. Fra Hjemmet og fra Scenen
- 21), 22), 23), 26), 31) August Bournonville: Mit Teaterliv I og II
- 24) Her fra Bournonvilleana v. Marianna Haller og Alette Scavenius
- 27), 28), 29) Charlotte Bournonville: August Bournonville. Spredte Minder
- 35) Brevveksling med Edvard og Henriette Collin b. 1 til 6
- 37) Her fra H.C.Andersen: Samlede digte v. Johan de Mylius
- 39) To breve fra H.C.Andersen til fru Henriette Sophie B. E. Scavenius født Moltke

ISSN 0902-0640